

VÁLASZ
BÁRD KÁROLY
OPPONENSI VÉLEMÉNYÉRE

A súlyosítási tilalommal összefüggésben hazánkban megjelent tanulmányok közül mindössze egy jelent meg az 1962-es Be. hatálybelépését követően (de még az 1973-as Be. előtt). Barbarics Ferenc ebben a művében fejtette ki többek között a bíráló által is citált álláspontját azzal kapcsolatosan, hogy a megismételt eljárásban a „háromszoros nóvum” alapján megállapítható alaki halmazat esetén kellett-e vádkiterjesztés a súlyosítási tilalom feloldásához. Míg a Jászai-féle kommentár szerint erre nem volt szükség, addig Barbarics szerint igen. Bárd Károly hiányolta az állásfoglalásomat a vitában. Véleményem szerint Barbarics érvelése teljesen meggyőző, hiszen a törvényszöveg egyértelmű volt: ha a „háromszoros nóvum” alapján súlyosabb minősítést kellett alkalmazni, vagy jelentős mértékben súlyosabb büntetést kellett kiszabni, akkor a bíróság ezt külön indítvány nélkül is megtehetette; ha azonban a terhelt bűnösségét más bűncselekményben is meg kellett állapítani, akkor ehhez az ügyésznek (magánvádlónak) a vádat ki kellett terjesztenie. Alaki halmazat esetén pedig semmiképpen sem beszélhetünk önmagában pusztán súlyosabb minősítésről, hanem egyértelműen „más bűncselekményről” van szó. Ezt az álláspontot képviseli mind a törvényhozó, mind a joggyakorlat azóta is számos más kérdésben (így pl. a másodfokú ítélet ellen akkor is van helye másodfellebbezésnek, ha alaki halmazatban álló olyan bűncselekmény miatt állapítják meg másodfokon a terhelt büntetőjogi felelősségét, amely miatt elsőfokon nem mondták ki bűnösnek).

A bíráló felvetette azt a kérdést, hogy miképpen értékelem Nagy Lajos tételét, miszerint a súlyosítási tilalom nem jelent „helybenhagyási tilalmat” vagy „enyhítési kötelezettséget”, és ezért nem kell a szankciót abban az esetben sem enyhíteni, ha a másodfokú bíróság a terhelt javára bejelentett fellebbezés eredményeképpen a terheltet egyes vádpontok alól felmenti. Ebben a kérdésben Nagy Lajossal értek egyet. A súlyosítási tilalom ugyanis önmagában azt a védelmet jelenti csak a terhelt számára, hogy bármi is történjék másodfokon, a terhére bejelentett fellebbezés hiányában a vele szemben kiszabott szankciót nem súlyosítják, illetőleg nem állapítják meg a büntetőjogi felelősségét olyan bűncselekményben, amellyel kapcsolatosan elsőfokon sem ítélték el. Az ugyanis, hogy másodfokon a terheltet részben felmentik, egyáltalán nem jelenti azt, hogy a másodfokú bíróság szerint enyhébb szankcióra lenne szükség. Sőt számos esetben fejti ki a fellebbviteli bíróság, hogy a tényálláson és a

minősítésen ugyan nem változtat, de a büntetés kiszabásánál irányadó körülmények alapján súlyosabb szankció kiszabására van szükség. E tekintetben a Kúria álláspontja is egyértelmű: a Bfv.II.1394/2012/2. sz. felülvizsgálati határozatában a legmagasabb bírói szerv kifejtette, hogy noha a másodfokú bíróság nem változtatott a tényálláson és a minősítésen, önmagában az elsőfokú bíróság által feltárt súlyosító és enyhítő körülmények alapján is dönthet úgy, hogy az elsőfokon kiszabott büntetés túl enyhe. Azaz egy részbeni felmentés még nem jelenti azt, hogy a másodfokú bíróságnak enyhítenie kell, csak meg kell indokolnia, hogy miért tartja megfelelőnek az elsőfokon alkalmazott szankciót, (avagy éppen azt is kimondhatja, hogy súlyosabb szankció lenne indokolt, de a súlyosítási tilalom ezt meggátolja).

Az opponens hiányolja, hogy miért nem kritizáltam a Legfelsőbb Bíróság által az 1951-es Bp. kapcsán lefektetett tételt, amely szerint a végrehajtandó pénzbüntetés súlyosabbnak minősült a felfüggesztett börtönnél. Erre a bírálatra azért nem került sor, mert – amint a 114. oldalon erre utaltam – magam is úgy vélem, hogy sok esetben egy végrehajtásában felfüggesztett, bár a szankciók sorrendjében előkelőbb helyet foglaló szankció kedvezőbb lehet a vádlott számára. Az már más kérdés, hogy e tekintetben mennyire lehet értékelni a terhelt kívánságait, de erre később még visszatérek.

Joggal állapítja meg a bíráló, hogy a svájci büntető eljárásjogi források kezelése az éppen a könyv megjelenését követő évben hatályba lépett új szövetségi Bp. és szövetségi katonai Bp. miatt inkább jogtörténetinek tekinthető. Mivel a könyv lezárásakor még ez a két szövetségi perrendtartás nem volt hatályban, a korábban feldolgozott kódexeknél a kötet megjelenése előtt csak azt ellenőriztem le, hogy a hatályos szöveg azonos-e az értekezésben lévővel, és nem kontrolláltam, hogy később hatályba fog-e lépni egy másik kódex. E tekintetben valóban felkelthette volna a figyelmemet, hogy a 2011-ben hatályba lépett kódexeket 2007-ben alkották, ezért azok szövege rendelkezésre állhatott volna. Mentségül szolgáljon, hogy számomra a forrásul szolgáló oldalakon csak a hatályos törvények szerepeltek, ezért csak a svájci törvényhozás naprakész ismeretében tudhattam volna a később hatályba lépő törvényekről.

Bárd Károly érdekességként emeli ki, hogy az albán kódex 425. cikke elzárja a másodfokú bíróságot attól, hogy az elsőfokon elítélt vádlottat felmentse, illetve büntetését enyhítse, ha csak az ügyész fellebbezett. Valóban, az enyhítési tilalomnak ez az olasz gyökerekkel rendelkező formája egyáltalán nem tipikus az európai büntető perrendtartásokban.

A bírálat szerint a súlyosítási tilalom nem igazolható az ún. alkotmányossági teszt alapján. A szükségesség, az arányosság és a legenyhébb beavatkozás követelménye ugyanis a Professzor Úr szerint csak a „végtermékre”, azaz a jogerős ítéletre értelmezhető. Mindamellett, hogy az alkotmányossági teszt egészében valóban az ügydöntő határozatra (végeredményben pedig a jogerős ügydöntő határozatra) vonatkozik, annak részelemei mégiscsak értelmet nyerhetnek a súlyosítási tilalom szemszögéből is. A súlyosítási tilalom álláspontom szerint kihathat arra, hogy milyen ítéletet tekintünk szükségesnek, arányosnak és a legenyhébb beavatkozás elvének megfelelőnek. Ugyanígy igaz ez pl. az előzetes letartóztatásnál, amelynek szintén szükségesnek és arányosnak kell lennie, és csak akkor rendelhető el, ha ez a legenyhébb beavatkozás, amit megfelelőnek tart a bíróság, noha a többnyire a nyomozás kezdeti szakaszában elrendelt kényszerintézkedésnél sem beszélhetünk még jogerős ítéletről. Tehát úgy gondolom, hogy ha az alkotmányossági teszt nem is alapozza meg a súlyosítási tilalom jogintézményét, nem követünk el nagy hibát akkor, ha azt ebből a szempontból is vizsgáljuk.

Bárd Károly a konkrét individuális értékelés és az általános objektív értékelés elvével összefüggésben felveti azt a kérdést: vajon miért az 50-es években, éppen a diktatúra kemény éveiben, az erőteljes központosítás korszakában volt szélesebb az egyes bíró mozgástere? Erre a válasz az lehet, hogy a diktatúra éveiben az egyes bírói ítéletekre jóval nagyobb lehetett a közvetlen ráhatás. Ennek megfelelően az volt az érdek, hogy a bíró lényegében bármilyen ítéletet hozhasson, a jogszabályi rendelkezések ne korlátozzák. A szabad bírói mérlegelés ugyanis csak akkor szabad, ha maga a bíró is szabad. Amint a bíró utasíthatóvá válik, a szabad mérlegelés nemcsak a bírónak, hanem a neki utasítást („ajánlást”) adónak nyújt igazából szabadságot.

A bírálat érinti azt a kérdést, hogy büntetőparancs esetén indokolt lehet-e a „nulladik fokú” eljárást követő érdemi elsőfokú eljárásban (tárgyaláson) a súlyosítási tilalom. A kérdés megválaszolásához azt kell eldönteni, hogy a tárgyalás mellőzéses végzést követően védelmi indítványra megtartott tárgyalás teljesen független-e a tárgyalás mellőzéses végzéstől vagy sem. Egyáltalán, a tárgyalás tartása iránti kérelem alapján tartott tárgyalás esetén beszélhetünk-e a terhelt terhére vagy javára bejelentett fellebbezésről? A súlyosítási tilalom főszabálya egyértelműen a terhelt terhére bejelentett fellebbezéshez köti a súlyosítási tilalom fennállását. Ha formálisan nézzük, akkor ezzel el is dőlt a kérdés: itt nincs sem elsőfokú ítélet, sem fellebbezés, csak egy tárgyalás tartása iránti kérelem, aminek alapján a tárgyalás mellőzéses végzést hatályon kívül kell helyezni, és az eljárást a rendes eljárás szabályai

szerint kell lefolytatni (Be. 549. § (3) bek.). Nem lehet figyelmen kívül hagyni azonban az 549. § (2) bekezdését sem. Eszerint, ha a tárgyalás tartása iránti kérelem csak járulékos kérdésekre irányul, akkor a főkérdésben a tárgyalás mellőzéses végzéshez nem lehet nyúlni. Azaz a törvényhozó szerint előfordulhat, hogy noha részben tárgyalás tartását kérték, mégis irányadó a büntetőparancs egy (nagyobbik) része. Tehát nem teljesen egyértelmű, hogy a tárgyalás mellőzéses végzést követően lefolytatott tárgyalás esetén a büntetőparancs olyan, mintha nem is lenne. A „félelem nélküli fellebbezés elve”, ami a súlyosítási tilalom egyik fő indoka, érvényes lehet a tárgyalás mellőzéses végzésre is – kizárólag a jogalkotónak kell eldöntenie, hogy ez így van, vagy (ahogyan valóban az európai kódexek többségében) a tárgyalás tartása iránti kérelmet követően a tárgyalás tiszta lappal indul. Magam már csak az opponensi véleményben citált Deweer ítélet alapján is inkább hajlok arra, hogy a hátrányosabb döntés tilalma a büntetőparancs intézményének Egyezmény-konformitását biztosítja.

Az opponens „feleslegesnek és nem egészen helytállónak tartja a tárgyalás mellőzéses eljárást a tágabb értelemben vett vádalku körébe tartozó jogintézményként említeni azzal az indokolással, hogy ennek alapja a hallgatólagos megállapodás”. Úgy vélem, magam soha nem tartottam a tárgyalás mellőzéses eljárást a tágabb értelemben vett vádalku körébe tartozónak. Bárd Károly valószínűleg a tárgyalásról lemondásra (és nem annak mellőzésére) gondol, a bíráló által említett büntetőparancsnak valóban nem sok kapcsolódási pontja van a vádalkuval. A tárgyalásról lemondást a magyar büntető eljárásjogi szakirodalomban többen is a tágabb értelemben vett vádalku körébe sorolják (noha azzal mindenki egyetért, hogy itt alkuról nincsen szó), elég csak Fantoly, Nagy, Pápai-Tarr vagy Szilvágyné tanulmányaira, de akár a büntető eljárásjogi tankönyvek vonatkozó fejezeteire utalni. Ennek oka az, hogy a tágabb értelemben vett vádalku nem más, mint a terhelt beismerésén alapuló eljárás. A köznyelv által (és a szakirodalomban is sokak által) vádalkunak nevezett „gyanúsítottal való együttműködés” (Be. 175. és 192. §) sem hordoz magában alku folyamatot az adott bűncselekménnyel kapcsolatosan (hacsak azt nem tekintjük alkunak, hogy annak fejében utasítják el a feljelentést vagy szüntetik meg a nyomozást, hogy a terhelt információt szolgáltasson egy súlyosabb bűncselekményről vagy ezt nemzetbiztonsági érdek indokolja).

Bárd Károly felveti azt a korábban követett megoldást, amely bizonyos esetekben a fellebbezési bíróságot felhatalmazta arra, hogy a büntetéseket összehátasában vizsgálja és ennek alapján döntse el, hogy mi a súlyosabb, illetve mi az enyhébb. Az ún. összehátas elmélet hazánkban az 50-es években uralkodott. A 157. BK sz. állásfoglalásában a Legfelsőbb

Bíróság kifejezetten leszögezte, hogy az összhatás elmélet már túlhaladott. Ennek ellenére a német szakirodalomban konkrét individuális értékelésnek nevezett, hazánkban összhatás elméletként meggyökeresedett felfogást sem lehet önmagában azért elvetni, mert az éppen a kommunista diktatúra legkeményebb időszakában érvényesült a leginkább.

Valóban nem tartom feltétlenül és eleve elvetendőnek, hogy a vádlott kifejezett kérésére a törvényhozó által súlyosabbnak ítélt szankciót alkalmazzon a fellebbviteli bíróság, akkor is, ha beállt a súlyosítási tilalom, bár ezzel gyökeresen ellentmond a súlyosítási tilalomról való lemondással kapcsolatos álláspontom, miszerint a tilalomról a vádlott nem mondhat le. Ez már nem az első olyan opponensi megállapítás, amikor azt kell mondanom, hogy az, hogy én mit tartanék jónak, ütközik a jelenlegi jogszabályi rendelkezésekkel. Azaz a hatályos jogszabályi környezetben a vádlott nem mondhat le a súlyosítási tilalomról, és ez valószínűleg nem is fog változni, mégha esetleg indokolt is lehetne. Ahogyan azt már a „Megállapodások a büntetőperben” című művemben is több helyütt kifejtettem, a büntetőeljárásban sokszor lenne szükség arra, hogy a törvény lehetővé tegye egyes megállapodások megkötését, azonban egyelőre ez nem megengedett. Mint ahogyan az „igazi” vádalku bevezetésének is az a legfőbb gátja, hogy sokan idegenkednek attól, hogy a vád és a védelem megmondja a bíróságnak, hogy milyen ítéletet hozzon, valószínűleg ugyanígy ellenérzést keltene egy olyan rendelkezés, hogy a vádlott nyilatkozata alapján a bíróságot nem köti a súlyosítási tilalom. Különösen, ha ez kifejezetten valamilyen típusú és/vagy mértékű szankcióra vonatkozna (hiszen adott esetben a vádlott lehet, hogy a végrehajtandó pénzbüntetés helyett felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására „felhatalmazná” a bíróságot, de azt biztosan nem akarná, hogy teljesen feloldja a súlyosítási tilalmat, és ennek következtében esetleg végrehajtandó szabadságvesztésre ítéljék).

Bárd Károly magyarázatot vár arra az ellentmondásra, hogy a szöveg kontextusában a jogállami elvből való levezethetőség és a jogállami biztosítékként (és a jogállamiság egyik elemeként) való működés ugyanazt jelenti. Azt gondolom, hogy a levezethetőség jobban megindokolható (és azt több helyen is érintem, hogy a jogállamiság nem függvénye annak, hogy az adott országban érvényesül-e a súlyosítási tilalom).

A jogkedvezmény gondolata pedig álláspontom szerint a súlyosítási tilalom egyik dogmatikai alapja, az ezzel kapcsolatos kijelentésem, miszerint „ha a súlyosítási tilalom pusztán „Rechtswohltat”, akkor azt a törvényhozás könnyen kiiktathatja a jogrendből”, pusztán arra vonatkozott, hogy a súlyosítási tilalmat nem lehet csak és kizárólag egy jogkedvezményként kezelni. Az opponensi véleményben felmerül a kérdés, hogy mi a súlyosítási tilalom dogmatikai

alapja: a jogkedvezmény gondolata vagy a fegyveregyenlőség elvén keresztül a tisztességes eljáráshoz való jog (esetleg mindkettő)? Úgy vélem, hogy a súlyosítási tilalomnak számos dogmatikai alapja lehet, amelyek közül nem lehet kizárólagosnak tekinteni egyiket vagy másikat. Bizonyos szempontból az egyik érvényesül jobban (pl. a vád és védelem közötti kockázatmegosztás szempontjából a fegyveregyenlőség elve a hangsúlyosabb), más szempontból pedig a másik (a súlyosítási tilalom mint favor defensionis eset inkább a jogkedvezmény gondolatához kapcsolódik). A súlyosítási tilalom a fegyveregyenlőség elvén keresztül szorosan kapcsolódik a tisztességes eljárás elvéhez, amivel kapcsolatosan joggal jegyzi meg az – e témában különösen jártas – opponens, hogy az értekezésben említettel ellentétben nem egy-két, hanem több száz esetben döntött az EJEB arról, hogy nem büntető ügyben érvényesült-e a tisztességes eljáráshoz való jog.

Pécs, 2012. december 6.

Dr. Herke Csongor